

**ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΔΕΥΤΕΡΑ 28 ΜΑΪΟΥ 2012
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.

Και αυτά, επειδή η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα. Δηλαδή κάνουμε τις τιποτένιες πράξεις για την ευχαρίστηση, ενώ μένουμε μακριά από τα όμορφα πράγματα εξαιτίας του δυσάρεστου συναισθήματος. Γι' αυτό πρέπει να έχουμε πάρει από την πιο μικρή ηλικία εκείνη την αγωγή, όπως λέει ο Πλάτωνας, που θα μας κάνει να δοκιμάζουμε ευχάριστα και δυσάρεστα συναισθήματα με αυτά που πρέπει. Γιατί αυτή είναι η ορθή παιδεία.

Και πρέπει να μην πούμε μόνο αυτό, ότι δηλαδή η αρετή είναι έξη, αλλά και ποιας ακριβώς ποιότητας έξη. Πρέπει λοιπόν να πούμε ότι κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην πιο καλή κατάσταση του και το βοηθά να εκτελέσει με το σωστό τρόπο το έργο του, αυτό που είναι προορισμένο γι' αυτό. Για παράδειγμα, η αρετή του ματιού κάνει τέλειο και το μάτι και το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτό. Γιατί λόγω της αρετής του ματιού βλέπουμε καλά. Όμοια και η αρετή του αλόγου κάνει και το άλογο τέλειο και ικανό να τρέξει και να σηκώσει επάνω του τον αναβάτη και να σταθεί αντιμέτωπο με τους εχθρούς. Αν λοιπόν αυτό συμβαίνει σε όλες τις περιπτώσεις, τότε και η αρετή του ανθρώπου μπορεί να είναι η έξη λόγω της οποίας ο άνθρωπος γίνεται καλός και λόγω της οποίας θα εκτελέσει με το σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτόν.

B1)

Στην ενότητα αυτή ο Αριστοτέλης ορίζει το κριτήριο για την απόκτηση των έξεων. Αρχικά, υποστηρίζει ότι τα συναισθήματα που συνοδεύουν τις πράξεις των ανθρώπων μαρτυρούν αν κάποιος έχει ήδη κατακτήσει την αρετή ή όχι. Ως εμπειρικός φιλόσοφος ενισχύει την άποψή του με δύο παραδείγματα από την καθημερινότητα.

Τα δύο βασικά κριτήρια που παρουσιάζει ο Αριστοτέλης βάσει των οποίων κατακτάται η αρετή είναι η αποχή από τις σωματικές ηδονές («ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν») και η αντιμετώπιση των δεινών («ὁ ὑπομένων τὰ δεινά»), συνδέει δηλαδή την ηθική αρετή με τα συναισθήματα και τις πράξεις.

Εξηγεί, λοιπόν, ότι αυτός που απέχει από τις σωματικές απολαύσεις και νιώθει ευχαρίστηση, χαρακτηρίζεται ήδη σώφρων αντιθέτως, αν την πράξη του συνοδεύει ένα δυσάρεστο συναίσθημα, χαρακτηρίζεται ακόλαστος («ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος... σώφρων»). Η σωφροσύνη, λοιπόν, δεν πρέπει να απαιτεί συνεχώς εσωτερικό αγώνα. Στον πραγματικά σώφρονα άνθρωπο η αρετή γίνεται πηγή ευχαρίστησης και χαράς. Και αλλού στο ίδιο έργο ο Αριστοτέλης τονίζει ότι αἱ κατ' αρετὴν πράξεις είναι ἡδεῖαι.

Ανάλογα, αυτός που αντιμετωπίζει τους κινδύνους δίχως να παραπονιέται χαρακτηρίζεται ανδρείος. Αν όμως δυσαρεστείται μ' αυτό θεωρείται δειλός («καί ό μέν ύπομένων... δειλός»). Εδώ διακρίνουμε κάτι από τα πρώτα βήματα της ψυχολογίας, της οποίας θεμελιωτής θεωρείται από πολλούς ο Αριστοτέλης. Η ηθική συνδέεται στενά με συναισθήματα και επιθυμίες (ενώ κάποιες θεωρίες τη σχετίζουν με το διανοητικό, κυρίως, μέρος του ανθρώπου). Την ίδια ιδέα, ότι δηλαδή αί ήδοναί και αί λϋπαι επηρεάζουν αποφασιστικά τη ζωή των ατόμων και των κοινωνιών, τη συναντούμε και στον Πλάτωνα. Ο Αριστοτέλης όμως συστηματοποίησε περισσότερο από το δάσκαλό του την εξέταση των συναισθημάτων, και είδε τα συναισθήματα με λιγότερη, γενικά, αυστηρότητα από εκείνον.

Στη συνέχεια του λόγου του ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί τον όρο «ηδονή» αρνητικά φορτισμένο («διά γάρ τήν ήδονήν τά φαῦλα πράττομεν»). Είναι φανερό ότι κάνει διάκριση ανάμεσα σε καλές και κακές ηδονές: οι πρώτες συντείνουν στη διατήρηση της μεσότητας και του ορθού λόγου, ενώ οι δεύτερες έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα. Δηλαδή, συχνά οι άνθρωποι αποφεύγουν τις ηθικές πράξεις εξαιτίας της δυσαρέσκειας, ενώ ενεργούν ανήθικα, διότι αυτό συνεπάγεται ευχαρίστηση («διά μέν γάρ τήν ήδονήν...ἀπεχόμεθα»).

Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η παιδεία καθιστά τον άνθρωπο ικανό να διακρίνει μεταξύ καλών και κακών ηδονών και να επιλέγει τις πρώτες. Γι' αυτό, συμεριζόμενος την άποψη του Πλάτωνα, θεωρεί ότι οι άνθρωποι οφείλουν από τη νεαρή τους ηλικία να χαίρονται κάνοντας ηθικές πράξεις και να λυπούνται όταν πράττουν ανήθικα.

B2)

Βασικός όρος της Αριστοτελικής φιλοσοφίας είναι η «έξις» που παράγεται από το ρήμα έχω. Με τον όρο υποδηλώνει το μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του ανθρώπου που κατακτάται με την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Αν λοιπόν η έξις είναι αποτέλεσμα όμοιων ενεργειών θα πει πως από την ποιότητα των ενεργειών εξαρτάται και η ποιότητα των έξεων. Οι αριστοτελικές επομένως έξεις μπορούν να είναι και αξιόλογες και ανάξιες λόγου («ποία τις»).

Στη συνέχεια του λόγου του όμως θεωρεί ότι η αρετή, που είναι απαραίτητη για την κατάκτηση της ευδαιμονίας είναι έξις. Δηλαδή το προσεχές γένος της αρετής είναι οι έξεις και η ειδιοποιός της διαφορά είναι ότι η αρετή είναι εκείνη η έξις που κάνει τον κάτοχό της τέλειο και τον βοηθά να επιτελεί με τέλειο τρόπο το έργο του («αυτό τό εϋ έχον... ἀποδίδωσιν»). Για να τεκμηριώσει την άποψή του φέρνει παραδείγματα που αφορούν τόσο την αρετή του ανθρώπου όσο και την αρετή οποιουδήποτε πράγματος π.χ. οφθαλμός, ίππος («οϊον ή τοϋ όφθαλμοϋ... πολεμίους»).

Βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι «ή φύσις οϋδέν ποιεί μάτην». Αυτό σημαίνει ότι η φύσις ανέθεσε, κατά τον Αριστοτέλη, σε καθετί σ' αυτόν τον κόσμο ένα έργον του ίππου, έργον του ανθρώπου, έργον του χεριού και έργον του ποδιού. Και στον Πλάτωνα διαβάζουμε: «όφθαλμῶν... έστι τι έργον;», «δοκεϊ τί σοί είναι ίππου έργον;». Αλλού στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το έργον που επιτελεί ο κάθε επιμέρους «τεχνίτης» (αθλητής, αγαλματοποιός, κιθαριστής), παράλληλα με το έργον του ανθρώπου (που είναι «ψυχής ένεργεια κατά λόγον ή μή άνευ λόγου»).

Καταλήγει να διευκρινίσει ότι η αρετή του ανθρώπου είναι εκείνη η ἔξις που καθιστά τον άνθρωπο σπουδαίο και χάρη στην οποία είναι αυτός σε θέση να κάνει με τον σωστό τρόπο το έργο που του έχει ανατεθεί («εἰ δὴ... ἀποδώσει»).

B3) σχολικό εγχειρίδιο σελ. 141: «Εἴκοσι χρόνια ἔμεινε... αν εἶναι να σωθεῖ η ἀλήθεια;».

B4)

σχεδόν: ἔξεων

αχάριστος: χαίρων

ασήμαντος: σημείον

ενδεής: δεῖ

πρόφαση: φησίν

διαμονή: μείναι

ἀρτιος: ἀρετή

τελεσίδικος: ἀποτελεῖ

καταδρομικό: δραμεῖν

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Ἄνδρες στρατιώτες και των Αθηναίων και των άλλων συμμάχων, ο μελλοντικός αγώνας από τη μία θα εἶναι κοινός ὅμοια για ὅλους και για τη σωτηρία και για την πατρίδα, περισσότερο στον καθένα παρά στους εχθρούς: γιατί αν επικρατήσουμε τώρα με το ναυτικό μας, εἶναι δυνατό σε κάποιον να δει την αγαπημένη του πατρίδα που υπάρχει κάπου. Ὅμως δεν πρέπει να λιποψυχεῖτε ούτε να παθαίνετε αυτό ακριβώς (που παθαίνουν) οι πιο ἀπειροί από τους ανθρώπους, οι οποίοι αφού ἀπέτυχαν στις πρώτες μάχες, στη συνέχεια παντοτινά τρέφουν την ἐλπίδα/ προσδοκία του φόβου ὅμοια με τις συμφορές. Ἀλλά και ὅσοι από τους Αθηναίους εἶστε παρόντες, που/ επειδή εἶστε ἤδη ἔμπειροι σε πολλούς πολέμους, και ὅσοι από τους συμμάχους (εἶστε παρόντες), που/ επειδή εκστρατεύετε πάντοτε μαζί μας, θυμηθεῖτε τα παράλογα που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια των πολέμων.

Γ2)

ἀγών: ἀγῶνας

ναυσίν: ναῦ

ὄπερ: αἴσπερ

πρώτοις: προτέροις

σφαλέντες: σφαλεῖσι(ν)

κρατήσωμεν: κράτει

ἐπιδεῖν: ἐφορᾶν

πάσχειν: πείσεται

ἔχουσιν: σχοίην

μνήσθητε: ἐμνήσθησαν

Γ3α)

στρατιῶται: επιθετικός προσδιορισμός στο ἄνδρες

τω: δοτική προσωπική στο απρόσωπο «ἔστι» ή δοτική προσωπική κτητική στο «ὑπάρχουσαν»

ἀθυμείν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο «οὐ χρή»

τῶν ἀνθρώπων: γενική διαιρετική στο «ἀπειρότατοι»

ταῖς ξυμφοραῖς: δοτική αντικειμενική στο «ὁμοίαν»

τῶν παραλόγων: αντικείμενο στο ρήμα «μνήσθητε»

Γ3β)

Ειδική πρόταση

Ὁ Νικίας εἶπεν ὅτι, εἰ κρατήσαιεν \ κρατήσειαν ταῖς ναυσίν, εἴη τῶ τήν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.

Ειδικό απαρέμφατο

Ὁ Νικίας εἶπεν εἰ κρατήσαιεν \ κρατήσειαν ταῖς ναυσίν εἶναι.....

ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΑΝ ΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

ΒΑΒΑΡΟΥΤΣΟΣ ΒΙΚΤΩΡ

ΒΑΒΟΥΡΑ ΜΑΡΙΑ

ΚΑΡΑΒΑΣΙΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΚΟΒΑΛΑ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ

ΠΟΛΙΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΠΟΝΤΙΚΗ ΚΥΡΙΑΚΗ

ΤΣΕΛΙΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ